

İBN BATTUTA VE EL-ÖMERİ’NİN ANLATIMIYLA GEÇ ORTAÇAĞ’DA
ANTALYA İLE ALANYA

*ANTALYA AND ALANYA IN THE LATE MEDIEVAL PERIOD FROM THE DESCRIPTIONS
OF IBN BATTUTA AND EL-OMERI*

MUHAMMED ALİ BUDAK*

Öz: Antalya ve Alanya coğrafi konumları sayesinde tarih boyunca Anadolu’nun diğer Akdeniz devletlerine açılan önemli liman kentleri olmuş ve bundan dolayı Anadolu’da hüküm süren egemen güçlerin elde etmek istedikleri şehirler içinde ilk sıralarda bulunmuşlardır. Kozmopolit yapıları nedeniyle her ulus ve dinden kimseyi sınırları bünyesinde bulundurmuş ve buna ek olarak bu bölgeye gelen seyyahların da ziyaret ettiği yerleşimler haline almışlardır. Bu çalışmada Antalya ve Alanya’yı ziyaret eden İbn Battuta ve El-Ömeri başta olmak üzere Simon de Saint Quentin, Johannes Schiltberger gibi seyyahların gözlemleri aktarılmış ve bunlar daha detaylı bilgi veren Evliya Çelebi’nin anlatılarıyla desteklenerek bu yerleşimlerin Geç Dönem Ortaçağ’da (XIV-XV. yüzyıllar) nasıl bir durumda bulunduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Onların Antalya ile Alanya hakkında anlattıkları mevcut güncel kaynaklarla karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antalya • Alanya • Seyyah • Seyahatname • Geç Ortaçağ

Abstract: Due to their geographical location Antalya and Alanya have throughout history been important port cities of Anatolia. Therefore the ruling powers of Anatolia placed these two cities in the first rank of targets they needed to control. Further, Antalya and Alanya, in consequence of their cosmopolitan structure included people of various nations and religions, transforming these into well-known settlements visited by travellers. In this study the observations recorded by travellers who visited these two settlements, in particular Ibn Battuta and El-Omeri, and, in addition, Simon de Saint Quentin and Johannes Schiltberger are focused upon, showing the state of these settlements in the Late Medieval period (14thc.-15thc.) and where these accounts are corroborated by the later accounts of these cities provided by Evliya Çelebi. Further, these travellers’ descriptions are compared with modern sources.

Keywords: Antalya • Alanya • Traveller • Travelogue • Late Medieval

Anadolu’nun güneybatısında, aynı adlı körfezin kuzeybatı ucunda yer alan bu Antalya’dan Satellia olarak bahseden Simon de Saint Quentin, burayı Anadolu’daki 25 beylik merkezinden biri olarak saymış ve Satellia denilen körfezde olduğunu belirtmiştir¹. Simon’dan yaklaşık bir asır sonra buraya gelen İbn Battuta ise şehrin adının Şam diyarındaki Antakya’yla aynı ölçüde olduğunu sadece “l” harfinin “k” harfinin yerini aldığını kaydetmiştir².

Antalya’nın adı Bergama Kralı II. Attalos’tan gelmektedir. Antik dönemde şehre Attaleai, Atalia veya Adalia denilirken; Ortaçağ’daki Batı kaynaklarında Satalia denilmiştir. Yine Ortaçağ’daki Arap ve Türk kaynaklarındaysa şehir Antaliyye ve Adalya olarak anılmıştır³.

Antalya’nın içinde bulunduğu güney-güneybatı Anadolu Bölgesi MÖ II. bin yılda Hitit

* PhD., Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Manisa.
malibudak@yahoo.com.tr

¹ Saint Quentin 2006, 49.

² İbn Battuta 2004, 402-403.

³ Emecen 1991, 232-233.

İmparatorluğu'na bağıyken, imparatorluğun yıkılmasının ardından önce Lidyalılar onları müteakip Persler tarafından egemenlik altına alınmıştır. MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısında Büyük İskender'in imparatorluğuna bağlanmış, kralın MÖ 323 yılındaki ölümünden sonra Büyük İskender'in ardıllarının kurmuş oldukları imparatorluklara dahil olmuştur. Nihayetinde MÖ II. yüzyılda Bergama Krallığı burayı hakimiyeti altına almıştır⁴. Antalya'nın, Anadolu'nun bu kesiminde kendine doğal bir deniz üssü arayan Bergama Kralı II. Attalos tarafından, eski bir yerleşimin yeniden iskan edilmesiyle ortaya çıktığı kabul edilmektedir. II. Attalos'un burada bir şehir kurmak zorunda kalması, bölgenin en gelişmiş şehirlerinden olan ve Antalya'nın doğusunda bulunan Side'nin Roma hakimiyetinde olmasına bağlanır⁵. Tarih boyunca her zaman bir ticaret merkezi olan bu bölge MÖ 75 yılında düzenlenen Ephesos Gümrük Yasası ile birlikte Roma'nın Asia Eyaleti'ne bağlanmıştır⁶.

Ortaçağ Boyunca Antalya

Roma yönetimindeki Antalya zaman içinde gelişerek önemli bir ticaret noktası oldu. Bundan sonra bölgeye hâkim olan Bizans döneminde de Akdeniz'in etkin liman şehri olma özelliğini korudu. Bundan dolayı VII. yüzyıldan itibaren Arap saldırılarına maruz kaldı. Türklerin Anadolu'ya girişlerinde, Süleyman Şah Antalya'yı elde etti ve şehir 1103'e kadar Selçuklu yönetiminde kaldı. 1103'te Alexios Komnenos'un tarafından yeniden Bizans hâkimiyetine girdi. Bundan sonra Bizans ve Türkler arasında birkaç defa el değiştirdi. Şehir, II. Haçlı Seferi sırasında, 1148 yılında, bir süre Haçlı kuvvetlerine ordugâhlık yaptı. 1181'de II. Kılıçarslan'ın bu önemli deniz ticareti şehrini geri alma denemesi başarısızlıkla sonuçlandı. İstanbul'un Latinler tarafından elde edilmesini müteakip Bizans İmparatorluğu parçalanınca, Aldobrandini adlı bir İtalyan Antalya'yı idaresine aldı. I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından kuşatıldıysa da Kıbrıs'tan yardım gelmesi yüzünden ele geçirilemedi. Antalya, Latinlerin yönetiminden sıkıntı duyan Rumların desteği ile 5 Mart 1207'de Selçuklular tarafından ele geçirildi. Mübarizüddin Ertokuş şehrin valiliğine getirilerek bu bölgeye Teke aşireti yerleştirildi. Böylece şehir bir Müslüman Türk şehri kimliği kazanırken, burası ticari ve ekonomik açıdan gelişmeye başladı. Bu gelişmede Kıbrıs'taki Latinlerle imzalanan ticaret antlaşması da önemli bir etken oldu. Antalya'nın Limanı ise Selçukluların deniz kuvvetleri için önemli bir askeri üs hali aldı. 1212'de Antalya'daki yeri Hıristiyanların çıkardığı isyan sonucu şehir Kıbrıslılar tarafından işgal edildiysede 22 Ocak 1216'da İzzeddin Keykavus burayı yeniden hâkimiyetine aldı ve Mübarizüddin Ertokuş tekrar vali tayin edildi. Antalya kalesi onarılmakla kalmadı bir de tersane kuruldu. Şehir bu şekilde Selçukluların Akdeniz donanmasının merkez üssü oldu⁷.

İbn Battuta

Rthlet-ü İbn Battuta diye bilinen seyahatnamenin sahibi olan İbn Battuta'nın tam adı; Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin İbrahim Levati et-Tancı'dir. Fas'ın Tanca şehrinde 25 Şubat 1304'te doğmuş; 1368'de Tamesna-Merrakeş kadısı iken vefat etmiştir. Seyahatnameyi Türkçeye çeviren ve aynı zamanda kitaba açıklayıcı notlar ile İbn Battuta'nın hayatını ve yolculuğunu da ekleyen A. Sait Aykut'a göre seyyah tarafından Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibil-Emsar ve Acaibi'l-Esfar diye adlandırılan ve literatürde Rihle ismiyle bilinen eser, seyyahın kısa aralıklarla

⁴ Martini 1997, 226.

⁵ Emecen 1991, 233.

⁶ Engelmann – Knibbe 1989, 21 str. 26.

⁷ Emecen 1992, 233; Uzunçarşılı 1995, 3-4, 52; Hellenkemper – Hild 2004, 298-301.

28 yıl süren gezilerini katip İbn Cüzeyy el-Kelbi'ye yazdırması sonucu ortaya çıkmıştır⁸.

İbn Battuta, Mağrip sultanı Ebu Said Merini döneminde, 14 Haziran 1325'te Tanca'dan hac niyetiyle yola çıktığında henüz 22 yaşındadır. Dördüncü haccını müteakip Alanya'da karaya çıkan seyyah 1332'de Anadolu'yu gezmeye başlar. Antalya, Isparta, Akşehir, Denizli, Tavas, Muğla, Milas ve Barçın'a (Peçin) uzandıktan sonra Konya-Erzurum seyahatini yapar. Seyyah Birgi'den başlayarak Ayasuluk, İzmir, Manisa, Bursa, İznik güzergâhını takip etmiş, daha sonra Mekece, Geyve, Sakarya, Göynük, Bolu, Kastamonu yoluyla Sinop'a varmıştır. İbn Battuta Sinop'tan denize açılarak Kırım'ın Kerç limanına çıkararak Anadolu'yu terk etmiştir⁹.

El-Ömeri

Mesalikü'l-ebzar fi memaliki'l-emsar'ın müellifi olan ve 11 Haziran 1301 Dımaşk'ta doğan El-Ömeri muhtemelen Kirman kökenli Beni Fazlullah ailesinden gelmesi dolayısıyla İbn Fazlullah olarak bilinir; El-Ömeri nisbesi soy kütüğünün Halife Ömer bin Hattab'a dayanması sebebiyledir¹⁰.

Sultan el-Melikü'n-Nasır Muhammed bin Kalavun'un üçüncü saltanatı sırasında (1309-1341) önemli görevlerde bulunan İbn Fazlullah iyi bir fıkıh âlimi ve edebiyatçı olmasının yanında iyi bir tarihçidir. Cengiz Han döneminden yaşadığı zamana kadar Moğolların tarihini iyi biliyordu. Onun, Memlük Devleti'nin dış siyaseti bakımından bölge için tehlike oluşturan bu gücü iyi tanınması ve Moğol devlet sisteminin Memlükler üzerindeki etkilerini görmesi hem memuriyeti sırasında hem de daha sonra eserlerini kaleme alırken kendisine çok faydalı olmuştur. Kahire'de resmi yazışmaların yürütüldüğü Divan-ı İnşa'nın başkanlığını yapmıştır¹¹.

El-Ömeri'ye göre Rum diyarından Sabar Hasr kasabasından Şeyh Haydar Uryan ve Cenevizli Balaban'dan¹² naklederek oluşturduğu Mesalikü'l-ebzar fi memaliki'l-emsar, müellifin en önemli çalışması olup ağırlıklı olarak tarih ve coğrafyadan bahseden ansiklopedik bir eserdir. Diğer Memlük dönemi kaynaklarında rastlanmayan özgeçmişleri sebebiyle de büyük değer taşıyan eser, çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmalarından bir bütün oluşturularak Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiştir¹³. Eserin Anadolu Beylikleri ile ilgili olan kısımları Yaşar Yücel tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir¹⁴.

Seyyahların Antalya Hakkında Anlattıkları

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Anadolu'da bulunan Simon de Saint Quentin, Köseadağ Savaşı'ndan sonra zayıflayan devletten ayrılmak isteyen vasal devletlerden biri olan Çukurova Ermeni kralını, onun üzerine sefere gidip orada gücünü yitiren II. Gıyaseddin'in ölümünü ve Antalya'ya gömüldüğünü yazmıştır¹⁵.

Zira 1243'teki Köseadağ bozgunundan sonra II. Gıyaseddin Antalya'ya çekilmiş, Anadolu Selçuklu Devleti neredeyse tüm gücünü kaybetmiştir. Bundan faydalanan metbu devletler de Moğollara

⁸ İbn Battuta 2004, (Giriş) XXI, XXXII-XXXIII.

⁹ İbn Battuta 2004, XXIV, XXVII-XXVIII.

¹⁰ el-Alevi 1999, 483.

¹¹ el-Alevi 1999, 483.

¹² Müellifin Sabar Hasr dediği yer aslen Sivrihisar, Cenevizli Balaban'ın gerçek adı da Domenichino Doria'dır (bk. Çavuşdere 2009, 293).

¹³ el-Alevi 1999, 483.

¹⁴ Yücel 1991, 20.

¹⁵ Saint Quentin 2006, 67.

bağlandıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Selçuklu veziri Mühezzebüddin Ali ise bu anda bulunduğu Amasya'dan ayrılarak, yanında şehrin kadısı ve hediyeler olduğu halde Azerbaycan'da bulunan Mugan ordugâhındaki Baycu Noyan'ın yanına gitmiş ve bir barış antlaşması imzalamıştır. II. Gıyaseddin ise Moğollarla barış yapıldığını haber aldıktan sonra Antalya'dan Konya'ya gelebilmiştir¹⁶.

Bu barışı müteakip Çukurova Ermeni Krallığı'na bir sefere çıkmıştır. Selçuklu ordusu vezir Şemseddin el-İsfahani liderliğinde Tarsus'u kuşattıysa da ağırlaşan hava şartları askerlerin hareketlerini zayıflatmış ve yiyecek sıkıntısı ortaya çıkartmıştır. Sultanın ani ölüm haberinin gelmesiyle birlikte sefer yarıda bırakılmıştır. Tarsus kuşatması sırasında Alaiye'de bulunan sultan, yirmili yaşlarının ortalarında iken birden bire ölmüştür¹⁷.

Simon de Saint Quentin, kendisinin de içinde bulunduğu rahipler heyetinin, kendi tabiriyle Tatarlara gönderilmesinden bir yıl önce, yani 1245'in Ekim ayında Türkiye Sultanı Gıyaseddin'in (Gaiasadinus) Antalya'da (Satellia) öldüğünü ve yerine henüz çocuk yaşta Rükneddin (Raconadius) Kılıçaslan'ın tahta çıktığını yazmaktadır¹⁸. Fakat aslında II. Gıyaseddin 1246'da ölmüş ve yerine büyük oğlu II. İzzeddin Keykavus tahta çıkarılmıştır¹⁹. II. İzzeddin Keykavus Selçuklu tahtına çıkarılırken; ortanca kardeşi Rükneddin IV. Kılıçaslan ile küçük kardeşi II. Alaeddin Keykubat tahtın iki yanındaki kürsülere oturtulmuştu²⁰.

Selçuklu Devleti'nin Köseadağ bozgunundan sonra zayıflamasıyla birlikte, Antalya havalisini, Isparta ile Teke bölgesine hâkim olan Hamidoğulları elde etmiştir. Hamidoğullarından Dünder Bey beyliğinin sınırlarını güneye doğru genişletmiş ve 1301'de Antalya'yı hâkimiyetine geçirmiştir. Ebu'l-Fida'ya göre Hamid Türkmenlerinin beyi olan Feleküddin Dünder Bey, şehri, dışarıya gzmeye çıkan Antalya hâkimini esir ederek ele geçirmiştir. Dünder Bey fethi müteakip Antalya'yı kardeşi Yunus Bey'e vermiş; bu şekilde Hamidoğullarının Teke kolu zuhur etmiştir. Yunus'dan sonra oğlu Mahmud Bey burayı idare etmiş ve 1324 yılında İlhanlı Anadolu Valisi Demirtaş'tan kaçıp Antalya'ya sığınan amcası Dünder'ı öldürölmek üzere Moğollara vermiştir. Üç yıl sonra Demirtaş Mısır'a kaçınca Mahmud da onunla birlikte Memlük Sultanı'na sığınmış, Antalya da Mahmud'un kardeşi İstanos (Korkud-ili) Emiri Hızır Bey'in idaresine girmiştir²¹.

İşte bu Hızır Bey'in zamanında Antalya'ya gelen İbn Battuta, ondan bahsederken Antalya Sultanı'nın Yusuf Bey oğlu Hızır Bey olduğunu söylemektedir. Seyyah, buraya geldiği sırada hasta olan Hızır Bey'i sarayına giderek ziyaret etmiş, Hızır Bey de seyyaha iltifat edip gönlünü almış, yanlarından ayrıldıktan sonra da onlara hediyeler göndermiştir²².

Şihabeddin El-Ömeri Antalya memleketinden bahsederken buranın sahibinin adını hem Hızır bin Dünder²³ hem de Hızır bin Yunus²⁴ olarak vermektedir. Zira bu tarihlerde Hamidoğulları Beyliği'nde aynı aileden iki Hızır Bey vardır. Birisi Dünder Bey'in oğlu Hızır ve diğeri de Antalya Emiri

¹⁶ Sevim 2002, 350.

¹⁷ Sevim 2002, 350.

¹⁸ Saint Quentin 2006, 60.

¹⁹ Sevim 2002, 349-350.

²⁰ Sümer 2002a, 404.

²¹ Emecen 1991, 233; Uzunçarşılı 1995, 50, 52.

²² İbn Battuta 2004, 405.

²³ Yücel 1991, 185.

²⁴ Yücel 1991, 202.

Yunus Bey'in oğlu Hızır Bey'dir. Tarihi kayıtlar, Demirtaş'ın Mısır'a firarından sonra Dünder Bey'in oğlu Hızır Bey'in idareyi ele aldığını yazarlar; fakat bundan biraz sonra, burada bu Hızır Bey'in kardeşi Necmeddin İshak Bey hükümdar olarak görünmektedir. Demirtaş'ın Anadolu'dan ayrılmasından sonra, Antalya Emiri olan Hızır bin Yunus'un da buraları işgal etme ihtimali vardır. Muhtemelen en doğru olan Dünder Bey'in oğlu Hızır Bey'in babasından sonra beyliğin başına geçtiğidir²⁵.

El-Ömeri, Antalya memleketinin sahibi olan Hızır bin Dünder'in Finike şehrine de hâkim olduğunu, fakat buraya Menteşeoğulları'ndan birini idareci olarak tayin ettiğini belirtmektedir. Bu kişi kırk bin atlı askere sahiptir²⁶.

Dünder Bey beyliğini siyasi bir güç olarak ortaya çıkardığı zaman, Menteşeoğulları'ndan olan Fenike Beyi, onun idaresi altına girmiştir. Mevzubahis Fenike Beyliği bundan sonra Antalya Beyi olan Hızır bin Yunus'un yönetimi altına girmiştir²⁷.

El-Ömeri, sonradan daha detaylı şekilde anlattığı Antalya memleketinin sahibini bu sefer Hızır bin Yunus olarak vermektedir. İdare merkezi Antalya olan bu beylik, Dünder'in memleketi olan Hamid İli'nin kuzeyine (güneyine) düşmektedir ve deniz kenarındadır. Hem buraya ulaşılması hem de buranın haberlerinin etrafa yayılması, hep deniz yoluyla olmaktadır. Hızır bin Yunus on iki şehir, yirmi beş kaleye sahip ve sekiz bin atlı askere kumanda etmektedir. Uzun süreli harbe dayanacak, savaşçı kişiler değillerdir. Onlardan heybetli, güçlü ve kuvvetli kişiler ise yoktur²⁸.

El-Ömeri ayrıca bu Dünderoğullarıyla Mısır Sultanları arasında güzel ilişkiler olduğunu söylemiştir. Hatta bunlar Mısır Sultanları'nın pek çok lütfuna nail olmuşlardır²⁹. İsim vermeden de olsa Dünder Bey'in oğlu Necmeddin İshak Bey'i³⁰ hatırlatan 'l-Ömeri, onun için şunları söylemiştir:

*"Bunların birisi Mısır'da memuriyetle kalmıştı. Fakat Çoban-oğlu Timurtaş'ın idamından sonra vatanına avdet etti. Çünkü o yurdunu bu sebepten bırakmış onun elinden kaçmış gelmişti. Fakat Cenevizli Balaban'ın haberine göre: Vatanında beyliği elde edememiş ve tutunamayıp katledilmiştir"*³¹.

Burada belirtilmesi gereken bir nokta, Hamidoğulları'nın Antalya şubesine Teke Beyleri denilmesidir. Bunlara bu ismin verilmesiye Antalya ve havalisine Teke eli denilmesinden ileri gelmektedir; buradaki beylerin Tekeoğulları denilen aile ile hiçbir ilişkileri yoktur ve hepsi aslen Hamidoğullarından gelmektedir³². Teke Bey unvanını ilk kullanan kişi ise Mahmut Bey'in oğlu Sultanu's-Sevahil Emir Mübarizüddin Mehmed Bey'dir³³. Hatta Evliya Çelebi bile Finike Kalesi'nin fethini anlatırken, kaleyi Teke Bay'ın oğlu Ahmed Bay'ın fethettiğini yazmıştır. Çelebi'ye göre bu Teke Bay, Osmanlıdan Orhan Gazi'nin düğününe bin teke ve keçi ile Finike Kalesi'nin anahtarlarını hediye vermiş; Orhan Gazi de ona "Teke Bay olasin" diye buyurmuştur. Onun için buranın tekeleri çoktur ve Teke Vilayeti tabiri de o dönemden kalmıştır³⁴.

²⁵ Uzunçarşılı 1995, 50.

²⁶ Yücel 1991, 185.

²⁷ Uzunçarşılı 1995, 53.

²⁸ Yücel 1991, 202.

²⁹ Yücel 1991, 185.

³⁰ Üçok 1955, 78.

³¹ Yücel 1991, 185.

³² Uzunçarşılı 1995, 53.

³³ Uzunçarşılıoğlu 1933, 98; Emecen 1991, 233; Armağan 2002, 5; Moğol 2010, 133.

³⁴ Kahraman 2011, 299.

Hızır Bey'den sonra Antalya'yı Mübarizüddin Mehmed Bey idare etmeye başlamış ve Kıbrıs Latinlerle mücadeleye devam etmiştir. 24 Ağustos 1361'de Kıbrıs kralı Pierre, Antalya'yı elde edip Tekeoğullarını buradan uzaklaştırmışsa da Mehmed Bey uzun bir mücadele döneminden sonra 14 Mayıs 1373'te şehri tekrar fethetmiştir. Fethin hemen ardından Antalya kalesinin burçlarına, beyaz zemin üzerinde kırmızı Mühr-ü Süleyman (altı köşeli yıldız) ve ucunda iki tane zikzaklı yeşil çizgi bulunan bayrağını asmıştır. XIV. yüzyılda yaşamış olan ve ismi bilinmeyen İspanyol bir Fransiskan rahibi seyahatnamesinde; Antalya merkezli Tekeoğullarının iki adet bayrakları olduğunu ve birinin beyaz zemin üzerinde zikzaklı koyuca çizgilere, diğerininse Mühr-ü Süleyman'a sahip olduğunu aktarmaktadır. Şehir 1389 veya 1392'de Yıldırım Bayezid tarafından ele geçirilmiş ve şehzade İsa Çelebi'ye sancak verilmiştir³⁵.

Yıldırım Bayezid'in şehri almasını anlatan Johannes Schiltberger, burayı Memlük Sultanı'na tabi olan Adalia Şehri olarak anmaktadır. Kıbrıs'tan pek uzak olmayan bu şehrin etrafındaki topraklarda, kesilip yenilebilen develerden başka hayvan yetiştirilmez. Hatta Bayezid şehri ve civarı fethedince kendisine on bin deve armağan edilmiştir³⁶.

Ankara Savaşı'nı müteakip Timur tarafından eski beylikler yeniden oluşturulmuşsa da Mübarizüddin Mehmed Bey'in oğlu olması muhtemel olan Hamidoğlu Osman Bey'e, Osmanlıların elindeki Antalya hariç İstanos havalisi verilmiştir. Osman Bey, Karamanoğlu Mehmed Bey'le Antalya'yı ele geçirmek amacıyla bir ittifak kurmuş, fakat 1423'te Antalya emiri Hamza Bey tarafından İstanos'ta katledilmiş ve böylece Hamidoğullarının Antalya şubesi de sona ermiştir³⁷.

Antalya Şehri ve Görünümü

İbn Battuta Antalya'yı anlatırken bu şehrin genişlik, güzellik ve ihtişam bakımından dünyanın en güzel şehirlerinden olduğunu; gerek planı, gerek düzenliliği ile diğer ülkelerdeki benzerlerinden daha üstün bir durumda bulunduğunu yazmıştır. Şehrin bağ ve bahçelerinin çok, meyvelerinin de lezzetli olduğunu söyleyerek, ahalinin *kamaruddin* adını verdiği bir çeşit kayısıdan bahsetmiş ve bu meyvenin çok nefis olduğunu yazmıştır. Buranın bademinin ise lezzetli olduğu için kurutulup, Mısır'a gönderildiğini, Kahire çarşılarında nadir ve pahalı kuruyemişlerden biri olarak saygın yeri olduğunu da eklemiştir³⁸. Evliya Çelebi ise "70 yük akçe padişah malı sağlanır büyük Mısır iskelesidir"³⁹ dediği şehrin üç tarafının İrem Bağı gibi bağlarla donanmış olduğunu söylemiştir. Kalenin kible tarafındaki hendeğin yanında bulunan Tekeli Paşa Bahçesi'nin özellikle görülmeye değer olduğunu, burayı hurma ve servi ağaçlarının süslemiş olduğunu yazmaktadır. Hatta burası limon, turunc ve başka meyve ağaçları ve havuzlarla doludur⁴⁰.

Evliya Çelebi'ye göre de şehrin tüm suları lezzetli değildir. Suyolları buz tuttuğu için Antalya halkı her yıl bu yolları temizler. Kıyı şehri olduğu için suyu ve havası ağırdır. Bu nedenle Antalya halkı her yıl İstanos Yaylası'na çıkar. Sıcak havası yüzünden de sıtma hastalığı boldur. Bu hastalık da dahil olmak üzere tüm dertlerine deva limonları vardır. Safra ve balgamı parçalayıp, bütün hastalıkları

³⁵ Espada 1912, VII, 19; Emecen 1991, 233; Uzunçarşılı 1995, 53; Moğol 2010, 114.

³⁶ Schiltberger 1995, 61, 101.

³⁷ Emecen 1991, 233-234; Uzunçarşılı 1995, 53.

³⁸ İbn Battuta 2004, 403.

³⁹ Kahraman 2011, 311.

⁴⁰ Kahraman 2011, 315.

yok eder⁴¹.

Eskiçağlardan beri Atalya ile Mısır arasındaki ticaret hep çok aktif bir halde bulunmuştur. Baharat, keten, şeker gibi maddeler Mısır'dan Antalya'ya gelirken; meşe palamudu, kitre zamkı, şap, kereste, zift gibi sanayi malları da Antalya'dan dışarıya ihraç edilmiştir. Ticari açıdan Batı ile yakın olması dolayısıyla Antalya'da Avrupa menşeli kumaşlar da mevcut olmuştur. Bilhassa Venedikli ve Cenevizli tüccarlar, Antalya pazarında lider konumdadırlar. Örneğin, Floransa merkezli Bardi ailesi, Antalya ile yaptıkları ticaret sırasında limana girişte % 2 gümrük vergisi verirken, çıkışta bu vergiden muaf olma ayrıcalığına sahip bulunuyorlardı. Fakat Kıbrıslı tüccarlar giriş-çıkış için % 2'ye ek olarak, komisyon ücreti olarak da % 2'lik bir vergiyi vermekle yükümlüydüler⁴².

Selçuklularla başlayan ve Tekeoğulları ile devam eden Müslüman Türkler hâkimiyeti altındaki Antalya'da şehrin ekonomik açıdan gelişmesinde esnaf kuruluşları ve ahi teşkilatları oldukça mühim bir etkidir⁴³. Hatta İbn Battuta buraya geldiğinin ikinci günü, üstünde eski bir elbise, kafasında keçeden bir külah olan ahi yiğitlerinden biri karşısına çıkmış ve seyyahı kendi zaviyelerinde yemeğe çağırmışlardır. İbn Battuta bu adamı ilk başta yoksul birine benzetmiş, kendilerini ağırlayacak gücü olmadığını düşünüp onu zor durumda bırakmak istememiş olmasına rağmen daha sonra o adamın derici tayfasının ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri olduğunu; zanaatkârlar arasında aşağı yukarı iki yüz adamının bulunduğunu öğrenmiştir⁴⁴.

Sonra zaviyeye giden İbn Battuta gördüklerini şöyle kaydetmiştir:

"Akşam namazını kıldıktan sonra bu adam tekrar yanımıza geldi. Beraber gittik, muhteşem bir zaviyeyle karşılaştık! Burası Anadolu'nun en güzel halı ve kilimleriyle döşenmiş, Irak camından mamul sayısız avizeyle aydınlanmış pırıl pırıl bir mekândır. Oturma salonunda beş tane "beysus" vardır. Beysus bakırdan yapılmış üç ayaklı bir şamdan türüdür. Bu şamdanın baş tarafına yine bakırdan yapılmış cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri açılmıştır. Ortasında fitilin çıkması için bir boru bulunuyor. Bu tüpçük, süzülmuş saf içyağıyla doludur. Yanı başında yine yağ dolu bakır kaplar bulunmaktadır. Fitili düzeltmek için bir de makas var. Bunun bakımıyla vazifeli olana "çerağci" derler. Mecliste sırtlarında "kaba" (kaban) ayaklarında mest bulunan; bellerine iki arşın uzunluğunda bıçak asan; başlarını altta yün bir takke, onun üzerinde de bir arşın uzunluğunda iki parmak genişliğinde uzun serpuşlarla örten bir grup delikanlı vardı.

Yiğitler burada toplandıkları vakit serpuşlarını çıkarıp önlerine koyarlar. "Zerdani" cinsinden (ince, şeffaf sarı ipekten mamul) güzel bir takke veya buna benzer bir şey kalır başlarında. Meclisin tam ortasında misafirlere ayrılmış bir peyke bulunmaktadır. Oraya geldiğimizde bize çeşit çeşit yemek, meyve ve tatlı sundular. Sonra türkü söylemeye, raks etmeye başladılar. Bunların güzel davranışları ve ikramı hayretimizi bir kat daha artırmıştı. Saatler sonra gecenin bitiminde onları tekkelerinde bırakıp ayrıldık"⁴⁵.

İbn Battuta'nın şehirde en dikkat çektiği özellik, buradaki taifelerin ayrı ayrı mahallelere yerleşmiş olduğudur. Zira Hıristiyan tüccarlar mina (liman) adıyla anılan semtte oturmaktadırlar. Seyya-

⁴¹ Kahraman 2011, 314.

⁴² Emecen 1991, 234.

⁴³ Emecen 1991, 234.

⁴⁴ İbn Battuta 2004, 405.

⁴⁵ İbn Battuta 2004, 405.

hın, şehrin asıl halkı olarak nitelediği Rumlar da başka bir mahallede, kendi başlarına oturmakta-
tadırlar. Yahudiler de aynı bunlar gibi kendilerine ait bir mahallede oturmaktadır. Bu mahallelerin
ortak özelliği ise hepsinin de büyük bir duvarla çevrili olmasıdır. Hatta Hıristiyan tüccarların otur-
duğu mahallenin etrafını kuşatan duvardaki kapılar Cuma vakti ve her gece kapatılmaktadır⁴⁶.

Şehrin beyi, onun ailesi, devlet erkânı ve kapıkullarının oturdukları yer, diğer taifelerin hepsin-
den tamamen ayrıdır ve burasının da etrafı bir surla çevrilidir. Müslüman ahalinin yaşadığı, şehrin
tam merkezinde bir Cuma camii, medrese, pek çok hamam, kalabalık ve zengin çarşılar vardır. Bun-
ların hepsi de çok muntazam bir şekilde düzenlenmiştir. Tüm şehrin etrafını, bahsedilen diğer ma-
halleri de içine alacak şekilde kuşatan büyük ve geniş bir sur çevrelemektedir⁴⁷.

Selçuklu Dönemi'nde kentlerin, kent yerleşimlerinin alt grupları olan mahalleler halinde örgüt-
lendiği görülmektedir⁴⁸. Doğu Roma İmparatorluğu'nun idaresi altındaki Antalya, mimari açıdan
çok bir gelişme göstermemiştir. Şehir, Helenistik dönemde sadece limanın doğusundaki bir yerleş-
imden ibaretken zaman içinde limanın güneydoğusundaki geniş kısım da surlarla çevilmiş ve An-
talya'ya eklenmiştir. X. yüzyılda yapılan ikinci bir sur, şehrin gelişmesine büyük bir ivme vermiştir.
Zira bu şekilde liman ile liman çevresi bir iç kale halini alarak idare kademesine ev sahipliği yapmaya
başlamıştır. Tersanenin de ikinci bir surla ayrılması ile tersane akрасında kalan Ahi Yusuf Mesdici
merkezli yeni bir yerleşme bölgesi oluşmuştur. Antalya sakinlerinin esas unsuru olan Türklere, Arap
tüccarlar, Rumlar, Yahudiler ve Frenk adı altında genellenen Avrupalı tüccarlar eşlik etmekteydi.
Farklı milletlerden oluşan bu kimseler, İbn Battuta'nın da belirttiği gibi duvarlarla birbirinden ayrı-
lan mahallelerde yaşamakta idiler. Büyük ihtimalle Antalya'nın kuzeyindeki dış mahallelerden bi-
rinde, *Mina* denilen mahallede, yabancı tüccarlar iskân halindeydi. Antalya'nın esas kısmı olan, li-
manın güneydoğu, batı ve kuzeydoğusunda Türkler; surların dâhilindeki başka bir mahallede Ya-
hudiler; güneydoğudaki kısımda ise Rumlar yaşarken Pazar ve çarşılar ise Türklerin kısmında bu-
lunmaktaydı⁴⁹.

Antalya Kalesi

Evliya Çelebi Adalya (Antalya) Kalesi'nin özelliklerini anlatırken, önce Cenevizlilerden Sultan Ala-
eddin'in aldığını, sonra Orhan Gazi'nin eline geçtiğini yazmıştır Bundan sonra yine İspanya küffarı
aldıysa da tekrar Gazi Hüdavendigâr tarafından fethedilmiştir⁵⁰.

Seyyaha göre kale, Antalya Körfezi'nin sonunda, deniz kıyısında minare boyu yalçın kayalar üs-
tünde yuvarlak ve şeddadi yapı taştan yapılmış bir kaledir. Çevresi, limanın kenarını da dolaştığı için
4.400 adımdır. Batı'da Paşa Sarayı'nın köşesinden Narin Kule'ye; Varoş Kapısı üzerine ve Mehter-
hane Kulesi'nden geçen, doğudaki Lala Kulesi'ne kadar iki kat sağlam, bazen otuzar arşın, bazen de
yedi ve sekizer arşın eninde, İskender Seddi gibi oldukça muhkem bir duvara sahiptir. Evliya Çe-
lebi'ye göre kalenin bu tarafı 40 kule ve 1.300 adımdır. Oradan güneye 1.000 adım ve 18 kuledir.
Oradan batıya Kız Kulesi burnuna kadar yine 1.000 adım ve 15 kuledir. Kara tarafında bulunan bu
duvarlar iki kattır ve önünde 20 arşın derinlikte, 20 arşın eninde, kesme kaya hendek vardır. Liman
tarafı ise 1.100 adımdır ve 20 arşın yüksekliğinde, tek kat duvara sahiptir. 12 güzel kule de bu tarafta

⁴⁶ İbn Battuta 2004, 403.

⁴⁷ İbn Battuta 2004, 403.

⁴⁸ Özcan 2006, 170.

⁴⁹ Emecen 1991, 234; Baykara 2010, 107.

⁵⁰ Kahraman 2011, 309.

vardır ve Çelebi'nin katmer gül gibi birbiri içinde, saf beyaz mermerden yapılmış işlemlere sahip bir kule olarak bahsettiği Kız Kulesi görmeye değer bir kuledir⁵¹.

Evlia Çelebi'nin hesabına göre tüm Antalya Kalesi 80 kuledir. Her kulenin arası 20 bedendir ki böylece Antalya Kalesi'nin çevresindeki iki katlı kale duvarının bedeni toplamda 2.060 bedendir. Ayrıca gayet sağlam ve korunaklı kale olmakla beraber, birkaç kere Osmanlı paşaları kapanıp Osmanlı'ya karşı koymuşlardır. Bütün kâfirler *Ah Adalya* diye feryat ederler⁵².

Kaleyi dışarıya dört kapı bağlamaktadır. Bunlardan işlek olanı, varoşa açılan Şահrah adı verilen Varoş Kapısı'dır ki birbiri içine geçmiş, yedi kat eğri büğrü, kimi zaman doğuya kimi zaman batıya bakan bir geçittir. Buradaki her bir küçük kapının arasında nice bin hile ve şeytanlıklar vardır. Bu Varoş Kapısı'ndan başka yerden karaya çıkılmaz. Bütün halk bu kapıya muhtaçtır⁵³. 20. yüzyılın başlarına kadar ayakta olan, sonradan ortadan kaldırılan ve Kale Kapısı da denilen bu kapı aslında birbirinin içine geçmiş iki-üç kapı halindeydi⁵⁴.

Diğer üç kapı ise liman tarafına açılmaktadır. Büyük Liman Kapısı'ndan limana 40 ayak taş merdiven ile inilir, güneye nazır bir kapıdır. Ortanca Kapı'ya yakın olan Gümrük Kapısı gayet küçük kapıdır ve kibleye bakar. Gümrükhane bu kapının iç yüzündedir. Orta Kapı ise doğuya nazırdır. Bu kapının kemeri üzerinde beyaz bir mermer üzere, tam insan boyunda Frenk yapısı bir derviş tasviri yapmıştır. Elinde asası, başında külahı ve belindeki palhangi üzere *Allah* lafzı yazılmıştır. Bu tasvirin başı ucunda, yine o mermer üzere Hellençe, üç satır özellikleri yazılmıştır⁵⁵. O yazının tercümesini Evliya Çelebi şöyle vermektedir:

*"Bu, o Allah kuludur ki Seyyid Ahmed el-Bedevisi fukarasıdır. Her sene Mısır'dan derya üzere yürüyerek gelip, bizim Angilye Kral'dan ellişer esir alıp, kurtarıp, yine gözümüz önünde derya üzere giderdi"*⁵⁶.

Evlia Çelebi'nin bahsettiği Seyyih Ahmed el-Bedevisi, Bedeviyye tarikatının kurucusu olan, Kuzey Afrika ve Mısır'ın en büyük velisi olarak kabul edilen mutasavvıf Ebu'l-Fityan Ahmed b. Ahmed b. İbrahim el-Fasi et-Tantavi el-Bedevisi'den başkası değildir. 1200'de Fas'ta doğan Ahmed Bedevi, küçük yaşta ailesiyle birlikte hacca gitmiştir. Gençlik döneminde zahiri ilimlerle meşgul olmuş ve Kur'an'ı kıraat-ı seb'â üzere okumayı öğrenmiştir. Fıkıh tahsil ederek Şafii fıkhında derinleşmiştir. Tekrar tekrar gördüğü rüya üzerine Abdülkadir-i Geylani ve Ahmed er-Rifai'nin mezarlarına ziyarette bulunmak amacıyla, büyük kardeşi Hasan ile birlikte Irak'a gitmiş, Irak'tan Mısır'a döndükten sonra 1236 veya 1237'de Tanta'ya yerleşmiş ve 24 Ağustos 1276'da burada vefat etmiştir⁵⁷.

Evlia Çelebi de İbn Battuta gibi şehrin kendi içinde bölümlere ayrıldığından bahsetmiş ve mahalleleri ayıran duvarlarda, büyüklü küçüklü 22 kapı saymıştır. Ona göre Hz. İsa zamanında liman tarafı küçük bir kaleymiş, daha sonra burayı ele geçiren herkes bir şeyler eklemiş, böylece yedi kat kale olmuştur. Bu şekilde oluşan kale içinde toplam 4 mahalle ve 3 bin kiremit örtülü hane vardır ve oldukça sıkıştır. Bütün bu evler güneye ve batıya, yani liman tarafına bakarlar. Bir körfezin sonun-

⁵¹ Kahraman 2011, 310.

⁵² Kahraman 2011, 310.

⁵³ Kahraman 2011, 310-311; Armağan 2005, 106.

⁵⁴ Armağan 2005, 106.

⁵⁵ Kahraman 2011, 311.

⁵⁶ Kahraman 2011, 311.

⁵⁷ Kara 1989, 47; Şahin 2007, 76-77.

da olsa da asla sağ rüzgâr isabet etmez⁵⁸.

Evliya Çelebi'nin bu şekilde anlattığı Antalya Kalesi, aynı zamanda Antalya'yı da kuran II. Attalos tarafından MÖ 158'de inşa ettirilmiştir. Antalya Körfezi etrafında kümelenen şehir etrafında iki U çizerek biri limanı, biri şehri çeviren iç içe iki sur tarzında olan surlar, denize 10 m kadar yakın olan bir noktada, günümüzdeki Liman Mescidi'nin hemen yanında birbirine kavuşmaktaydı. Kaleyi içine alan bu surlar, MS II. yüzyılda Romalılar tarafından Hellenistik Dönem'den kalan temeller üzerinde yeniden yükseltilmiştir. Böylece bir uçdan diğerine surlar tarafından hapsedilen Antalya Kalesi iç ve dış olarak tanımlanan iki kısımdan müteşekkildi. Dış surların hemen dibinden başlayan kısma dış kale denilirken, iç surlardan itibaren başlayan kesime ise iç kale veya hisar denilmekteydi. Dış kale sadece askeri amaçlı olarak yani savunma niyetiyle oluşturulmuşken, limanın çevresindeki hisar kısmı da askeri olmakla birlikte idari ve mali hedeflere de hizmet etmekteydi. Bu kısım içten yapılan yeni surlarla oluşturulmuş görünmektedir. Hisarda nebethaneler, cephanelikler, zindan ve tüccarlara ait mal ve eşyaların korunduğu depolar yer almaktaydı. Bu niteliklerinden dolayı Osmanlı hisarlarının sahip olduğu görevlere Antalya hisarının da sahip olduğu ortaya çıkmaktadır⁵⁹.

Antalya'nın gelişimine paralel olarak kale, tarih süresince buraya hâkim olanlar tarafından sürekli bir tamirata maruz kalmıştır. Limanı kuşatan şehrin çekirdeği olan kale ve ona ek olarak surlar eskiçağlardan kalmaysa da bu yapılar orta ve hatta yeniçağlarda birçok defa tamir edilmiştir. Türkler de Antalya Kalesi'ni tamir etmekle kalmamış ona bir takım eklemeler de yapmışlardır. Selçukluların şehri fethetmesiyle başlayan bu gelişmelerin ilki Antalya'nın I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 5 Mart 1207'de şehri elde etmesinden hemen sonra gerçekleşmiştir. 23 Ocak 1216'da I. İzzeddin Keykavus tarafından Antalya'nın bir yıl önce şehri işgal eden Gautier de Montbeliard tarafından geri alınmasını müteakip, kale ve surlar onarılmakla kalınmamış bu sefer buraya bir de tersane inşa edilmiştir. Kalenin üçüncü onarımı ise Kıbrıs kralı Pierre'nin şehri 24 Ağustos 1361'de ele geçirmesinden sonra, Sultanü's-Sevahil Emir Mübarizüddin Mehmed Bey tarafından 14 Mayıs 1373'de yeniden Türklerin idaresine girmesinden sonradır. Kale ve surları Osmanlılar döneminde de çeşitli onarımlar görmüştür. Ankara Savaşı'ndan sonra Teke Beyi ünvanını alan Teke Beyi Osman Çelebi, Karamanoğlu II. Mehmed Bey ile ittifak kurarak Antalya'yı ele geçirmek için sefere çıkmışsa da beklenmedik bir çarpışmada, Firuz Bey'in oğlu Antalya Muhafızı Hamza Bey tarafından Istanoz'ta katledilmiştir. Müttefikinin bu ölümünden mütesir olan Karamanoğlu II. Mehmed Bey Antalya'yı kuşatmışsa da kaleden atılan bir gülle parçası sebebiyle hayatını kaybetmiştir. 1423'teki bu kuşatmada oldukça hasar gören kale, Türklerin gerçekleştirdiği onarımla dördüncü defa iyileştirilmiştir⁶⁰.

Antalya Limanı

Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Antalya limanı yapma limandır, ancak 200 parça gemi alır. Sekiz rüzgârdan emindir, iyi yataktır, zira kapalı bir limandır. Ağzında 2 büyük kulesi vardır ki kirpi gibi topları dört tarafı korkutur. Ancak liman içinde her rüzgârın kasırğa ve sağanağı eksik değildir. O yüzden bütün gemileri demir atıp, koltuk palamarlarının hepsini limanın dört tarafındaki minare boyu olan kayalara ve kale kulelerine bağlarlar, bütün halk da bunların altından geçer. Hoş bir limandır, ağzı keşişleme tarafına bakar⁶¹.

⁵⁸ Kahraman 2011, 311.

⁵⁹ Anonym. 1963, 20; Armağan 2005, 103, 105, 108.

⁶⁰ Armağan 2005, 103-104.

⁶¹ Kahraman 2011, 314-315.

Yaklaşık 50 m yüksekliğindeki bir kayalık üstünde bulunan Antalya Limanı oldukça ideal bir korumaya sağlamaktadır. Günümüzdeki yerinden farklı olarak eski liman, kent merkezinin yakınında, kaleiçi mahallerinin aşağısındadır ve çeşitli tekne ve yatlara yataklık yapmaktadır. Kalenin kenarındaki bu liman yüksek bir burundur. Liman'ın girişinin her iki tarafında bulunan burçlardan birinden diğerine, gerektiği durumlarda giriş-çıkışı engellemek için kalın bir zincir yerleştirilmiştir. Teke Beyi Mübarizüddin Mehmed Bey'e "Zincir kıran" unvanı verilmesi, 1373'te şehri Kıbrıslılardan alırken bu zinciri kırması nedeniyledir. Büyük bir filo ev sahipliği yapabilecek kadar elverişli, rüzgârlara karşı korunaklı ve kumla dolma riskinden uzak tabii bir liman olan bu liman zaman içinde yapılan tahkimat ve mendireklerle kapalı bir liman haline getirilmiş; içerdeki gemileri saldırılardan korumak için denizin içine bir de duvar inşa edilmiştir. Liman girişindeki burçların harabeleri, limanı her iki taraftan koruyan rıhtımların sonunda bulunmaktadır⁶².

Limana da aynı kale gibi buraya egemen güçler tarafından farklı tarihlerde onarım görmüştür. Yerleşim 1216'da ikinci defa fethedildiğinde şehirdeki surlara ek olarak, eski rıhtım ve mendirekler onarılmış ve şu anda mevcut olmayan fakat Osmanlılar zamanında da burada gemilerin inşa edildiği bir tersane hayata geçirilmiştir⁶³.

Yivli Minare Külliyesi

Antalya'ya geldiğinde bir medresede konaklayan İbn Battuta, burada bir Cuma camii olduğunu söylemiş ve güzel sesli gençlerin her gün ikindiden sonra Fetih, Mülk ve Amme surelerini bu camide okumalarının köklü bir adet olduğunu belirtmiştir⁶⁴.

Evliya Çelebi de ilk önce Eski Camii denilen camii anlatmıştır. Seyyaha göre bu camii için her ne kadar Sultan Alaeddin'in deseler de, daha önce kilise olan bir camidir. Kapısındaki Hellence yazılarından Hz. İsa'dan önce yapıldığı anlaşılmaktadır⁶⁵.

Günümüzde Selçuk Mahallesi'nde bulunan ve Alaeddin, Yivli, Eski veya Ulu Camii gibi çeşitli adlarla anılan camii, Antalya'nın ilk yerleşim merkezlerindedir. Bina I. Alaeddin Keykubat zamanında, eski bir kilisenin üzerine yapılmış ve 1373'te Emir Mübarizüddin Mehmed Bey tarafından, şehir Kıbrıslılardan tekrar ele geçirildiğinde, onarılarak camii haline getirilmiştir. Zira bu durum mimarın Balaban et-Tavaşi olduğunu bildiren kitabeden ortaya çıkmaktadır. Bina daha önce kilise olduğu için kibleye bakmamakla beraber mihrabı kibleye döndürülmüştür. 1972'ye kadar müze görevi gören camii, günümüzde ibadete açıktır ve minaresiyle meşhurdur. I. Alaeddin Keykubat'ın yaptırdığı minarenin tabanı kare şeklinde kesme taştan olup, gövdesi ise tuğladan dilimli, sekiz adet silindirik yiv biçimindedir. Yivli Minare adı da bu yivlerden gelmektedir. Tabanı, firuze ve lacivert çinilerle *Allah* ve *Muhammed* yazılarıyla süslüdür. 38 m uzunluğundaki minarenin şerefesi taştandır⁶⁶.

Evliya Çelebi bu camiiye bitişik bir medresenin olduğunu söylemiş fakat hakkında çok bir bilgi vermemiştir. Bu medresenin karşısında ise Çelebi'nin anlatımıyla, Sultan Keyhüsrev'in Hatunu'nun olan Darphane Medresesi ve buna yakın Sultan Mahmud'un Nakş-ı Cihan denilen ibretlik bir medresesi vardır ki, insan gözü yeryüzünde benzerini görmemiştir. Bir Acem ustası gelip, var gücünü

⁶² Armağan 2005, 108.

⁶³ Armağan 2005, 109.

⁶⁴ İbn Battuta 2004, 403.

⁶⁵ Kahraman 2011, 312.

⁶⁶ Armağan 2004, 13; Tiryaki 2013, 553.

sarf edip, o kadar cilalı ve parlak taşları birbirlerine öyle kaynaştırmıştır ki, insan hayran kalıp, parmağını ısırır. Kapı ve pencerelerinde, havuz ve şadırvanlarında olan küçük ibretlik nakışlar başka bir diyarda yoktur⁶⁷.

Seyyahların bahsettiği bu yapılar Yivli Minare Külliyesi ismindeki Yivli Minare etrafında şekillenen külliye'dir. Eğimli fakat sekilendirilmiş bir yerde bulunan külliyenin merkez yapıları Yivli Minare ile Ulu Cami'dir. Minare ve caminin hemen yanında Atabey Armağan Medresesi, onun karşısında Ulu Cami Medresesi yer alır. Bu topluluğun dibinde, sekilendirilmiş bir alanda, sonradan mevlevihaneye dönüştürülen bir yapı bulunmaktadır. Mevlevihanenin arkasında Yivli Minare Hammamı, önünde cami ile arasındaki set üstünde Nigar Hanım Türbesi, bunun üzerinde yolun kıyısında Zincir Kıran Mehmed Bey Türbesi mevcuttur⁶⁸.

Külliyenin ikinci büyük yapısını meydana getiren Ulu Cami Medresesi (İmaret Medresesi) muhtemelen XIII. yüzyıl içerisinde inşa edilmiştir. Bu Selçuklu eserinin asıl adı ve banisi bilinmemektedir. Atabey Armağan Medresesi, Yivli Minare Medresesi'nin hemen karşısında yer alır. Kesme taştan basık kemerli kapısı üzerinde 1239 yılında Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında, Atabey Armağan tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. Bugün çok az süslemesi olan taç kapı dışında yapıyla ilgili bir kalıntı yoktur. Plan özellikleri de belli değildir⁶⁹.

Kesik Minare Cami

Evliya Çelebi kalenin ikinci katındaki Hünkâr Cami'sini daha önce kilise olan, boyu 200 ayak ve eni de 150 ayak olan hoş ruhaniyetli bir cami olarak anlatmıştır⁷⁰.

Kesik Minare Cami denilen bu cami pek çok yayında Cumanın Camii olarak adlandırılmıştır ki, bu da onun şehrin merkez cami durumunda olduğunu gösterir. Caminin aslının Meryem'e sunulmuş bir Panaghia Kilisesi olduğu kabul edilmektedir. Binanın mimarisinde en az dört veya beş defa değişiklik yapıldığı görülmektedir. Bazı kalıntılar, yapının erken Hıristiyan çağında, Roma devrinde kalma bir mabedin yakınında ve herhalde bir bazilika biçiminde inşa edildiğini göstermektedir. Fakat sonraları orta kısmı, taştan büyük payeler inşa edilmek suretiyle kare bir kule şeklinde yükseltilmiş, bunun üstü bir kubbe ile örtülmüştür. Bu hususta değişik görüşler ortaya atılmasına rağmen kubbenin kargir mi yoksa ahşap bir çatı biçiminde mi olduğu bilinmez. Ortaçağ'ın sonlarına doğru Kıbrıs Krallığı'nın başında olan ve hâkimiyetlerini Güney Anadolu'nun bir kısmında da sürdüren Latinlerin, Antalya'yı işgalleri sırasında bir Katolik kilisesine dönüştürülmüş olduğu kaydedilmektedir. Türk idaresi sırasında Türkler tarafından cami olarak kullanıldığı süre boyunca ahşap bir çatı ile örtülürken yanarak üstü açılmış olmalıdır⁷¹.

Mevlevihane

Evliya Çelebi şehirde bir Mevlevihane olduğunu söylemiş, kale içinde kargir kubbeli Celaleddin Tekkesi olduğunu belirtmiştir⁷².

Bu mevlevihane Ulu Cami'nin kuzey girişinin hemen yanında teraslanmış bir alanda, kale surla-

⁶⁷ Kahraman 2011, 312-313.

⁶⁸ Tiryaki 2013, 552.

⁶⁹ Tiryaki 2013, 553.

⁷⁰ Kahraman 2011, 313.

⁷¹ Eyice 2007, 207-208.

⁷² Kahraman 2011, 313.

rının dibinde, ana caddenin hemen kenarında yer alır. Asıl hüviyeti bilinmeyen mevlevihane binasının Selçuklular zamanında diğer yapılarla birlikte inşa edildiği⁷³ ya da 1377 civarında Tekeoğlu Mehmed Bey tarafından tesis edildiği iddia edilmektedir⁷⁴.

XVI. yüzyılda onarılan bina, bundan iki yüzyıl sonra Tekeli Mehmed Paşa aracılığıyla mevlevihane olmuştur. Dikdörtgen planda gelişen yapıda, güney cephesi ortasında bir kemerli giriş kapısından aydınlık fenerli kubbeye sahip, ana mekâna girilir. Bu mekânın kuzeyinde iki, batısında üç ek hücre vardır. Beşik tonoz örtülü hücrelerin mevlevihanede kalan dervişlerin barınması için yapıldığı düşünülür. Harimin sağında, zemini yükseltilmiş merdivenle çıkılan, beşik tonoz örtülü eyvan yer alır. Eyvanın kuzeyinde ayrıca bir kapı ile geçilen, aynı kotta bir tonozlu mekân mevcuttur. Bu mekândan harime küçük bir kapıdan merdivenlerle inilir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1973'te yapılan temizlik ve restorasyondan sonra Kültür Bakanlığı Sergi Salonu olarak tasarlanmıştır ve halen bu hizmeti vermektedir⁷⁵.

Türbeler

Evliya Çelebi'nin bahsettiği tekkeler arasında Ahi Sultan Kızı Tekkesi bulunmaktadır⁷⁶. Günümüzde Ahi Kızı Türbesi adıyla Selçuk Mahallesi'nde, etrafı çeşitli bina topluluklarıyla çevrili yeni bir inşaattır. Antalya'daki eserler konusunda ciddi bir çalışma yapmış olan Yılmaz'a göre, Antalya Müzesi'nde 214 numarada kayıtlı olan ve Ahi Kızı Türbesi'nden getirilen beyaz mermerden bir sandukada, türbenin sahibi olarak Ömer kızı Hamra'nın adı geçmekte ve tarih olarak da 842 yılının Receb ayı sonları verilmektedir. Bu tarih kuşkusuz bu kişinin ölüm tarihidir ve miladi olarak 1439 yılının Ocak ayı ortalarına denk düşmektedir. Bugün türbe içindeki sandukanın şahidesinden öğrenildiğine göre, 1819-1820 civarında esaslı bir şekilde tamir edilmesini gerektirecek kadar harap olmuştur⁷⁷.

Evliya Çelebi Antalya'da bir Ahi Evran ve kale içinde Ahi Yusuf türbesinden bahsetmektedir⁷⁸.

Kabriyle zaviyesi aslen Kırşehir'de bulunan Ahi Evran, Anadolu'da Ahilerin Piri olarak kabul edilmekte olduğu için Anadolu'nun birçok yerinde ona adanan tekkeler, zaviyeler ve türbeler vardır⁷⁹. Evliya Çelebi'nin bahsettiği Ahi Evran'ın türbesi de muhtemelen bunlardan birisidir.

Günümüzde Selçuklu Mahallesi'nde Ahi Yusuf Cami'nin güneyinde bulunan ve yılda ortalama 3.000 kişinin ziyaret ettiği Ahi Yusuf Türbesi'nin ise, camiyle beraber, tam inşa tarihi belirli değildir. Caminin güneyindeki hazirede bulunan ve 1249-1250 tarihli bir kitabeye dayanarak, cami gibi Selçuklu devrinde yaptırıldığı varsayılabilir bile bu doğrulanmamaktadır. Hem camiyi hem de türbeyi aynı kişi yaptırsa bile, bunların tarihi en geç XV. yüzyılın ikinci çeyreğidir⁸⁰.

Çeşmeler

Evliya Çelebi şehirde iki yüzden fazla çeşme olduğunu ve bunların tümünün suyunun Düden Nehri'nden geldiğini yazmıştır. Düden Dağlarından çıkıp gelen bu nehir, şehre varıncaya kadar birkaç kola ayrılmıştır. Bu kollardan biri eski hükümdarlar tarafından Antalya Kalesi'ne yönlendirilirken,

⁷³ Tiryaki 2013, 553.

⁷⁴ Tanrıkorur 2004, 469.

⁷⁵ Tiryaki 2013, 553.

⁷⁶ Kahraman 2011, 314.

⁷⁷ Yılmaz 1997, 98-100.

⁷⁸ Kahraman 2011, 315.

⁷⁹ Yakupoğlu 2009, 2278.

⁸⁰ Yılmaz 1997, 83; Kalafat 2003, 180; Kemalioğlu 2013, 11.

diğer birkaç kolu da Manavgat civarında denize dökülmektedir. Nehrin özellikle bir kolu, şehir yakınında kayalar arasında gözden kaybolup, kalenin limanı kenarında denize çıkar. Zira eski yöneticiler ovada kaybolan sulara saman ve kömür döktürmüş, bunların da limandan çıktıklarını görmüşlerdir⁸¹.

Alanya ve Alanya Kalesi

Simon de Saint Quentin, Alanya ve Alanya'nın kalesinden bahsederken buranın ismini hem Candalour hem de Candelaria olarak anmakta ve Sultan'ın hazinesinin de buradaki çok güçlü bir kalede bulunduğunu aktarmaktadır⁸².

İbn Battuta ise Alanya'nın deniz kenarında, ahalisinin tümüyle Türkmenlerden oluşan bir şehir olduğunu bildirmektedir. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarlarının alışveriş ettikleri bu şehrin kerestesi de oldukça boldur. Zira bu keresteler İskenderiye, Dimyat ve öteki Mısır limanlarına buradan ihraç edilmektedir. Şehrin üst tarafındaki gayet sağlam ve sarp olan kale ise Ulu Sultan Alaeddin Rumi (Keykubat) tarafından yaptırılmıştır⁸³. İbn Battuta'nın bahsettiği keresteler büyük bir ihtimalle Kastamonu ve Amasya dağlarından buraya getiriliyordu⁸⁴.

İbn Battuta, şehirde belde kadısı olan Celaeddin Erzincani ile tanışmış, birlikte kalede namaz kılmışlardır. Daha sonra seyyah, kadı ile birlikte Alaiyye Sultanı olan Karamanoğlu Yusuf Bey'le görüşmeye gitmiştir⁸⁵. İbn Battuta, Yusuf Bey'i ve onla olan görüşmesini şöyle anlatmıştır:

*“Onu sahilde bir tepenin üzerinde yalnız başına otururken buldum. Vezirleri ve kumandanları daha aşağıda, askerleri ise sağ ve sol taraflarda yer almışlardı. Saçları siyaha boyalıydı. Kendisine selam verdim. Bana nereden geldiğimi sordu. Sorularını cevapladıktan sonra yanından ayrıldım. Arkadan hediye gönderdi”*⁸⁶.

El-Ömeri ise deniz kenarındaki bir şehir olan Alaiyye'ye halkın Alay veya Alaya diye hitap ettiklerini söylemektedir. Buranın yönetisi ise Karamanoğlu tarafından atanan Yusuf'tur⁸⁷. Alanya 1293 yılında Karamanoğlu Mahmud tarafından Frenklerden geri alınmıştır. Ancak 1332'de Alanya hâkiminin Karamanoğlu soyundan gelen Yusuf adlı biri olduğu kaynaklarda yoktur. Bu Yusuf Bey'den bahsedenler sadece İbn Battuta ve El-Ömeri'dir⁸⁸.

İbn Battuta ve El-Ömeri'nin çağdaşı olan Ebu'l-Fida ise Alanya'yı şöyle anlatmıştır:

*“Alaya, Anadolu Selçuklu padişahlarından Alaeddin tarafından henüz yeni inşa edilmiş bir şehirdir. Oradan gelen bir gruptan aldığım haberlere göre Alaya, Rum denizine açılan bir körfez kıyısında kurulu küçük bir beldeymiş; güneyden Antalya'ya iki gün uzaklıktaymış; üzerinde sur var imiş ve Antalya'dan küçük olmakla birlikte su ve bahçe bakımından pek zengin imiş”*⁸⁹.

Evliya Çelebi de buradaki bütün evlerin sarnıca sahip olduğunu yazar ve hiçbir evde avlu bulun-

⁸¹ Kahraman 2011, 314.

⁸² Saint Quentin 2006, 49-51.

⁸³ İbn Battuta 2004, 402.

⁸⁴ İbn Battuta 2004, 444-445.

⁸⁵ İbn Battuta 2004, 402.

⁸⁶ İbn Battuta 2004, 402.

⁸⁷ Yücel 1991, 186, 203.

⁸⁸ İbn Battuta 2004, 445.

⁸⁹ İbn Battuta 2004, 444-445.

madığını ekler. İnsanlar avlu yerine birbirlerinin evlerinin damlarını kullanırlar. Bütün sokakları yalçın kayalardan merdivendir ve tüm buraların halkı, eşek ve katır ile inip çıkar⁹⁰.

Evliya Çelebi Alaiye Kalesi'ni anlatırken geçmişte Sultan Alaeddin'in bilek gücüyle İspanya kâfirinin elinden aldığını yazmıştır. En yukarıdaki iç kalenin kapısı kuzeye, ikinci kat kapısı da batıya bakmaktadır⁹¹.

Evliya Çelebi'ye göre bu kale, deniz kıyısında olmakla, yalçın kırmızı kaya üzerinde, beş köşe ve büyük bir kaledir. Çevresi 11.100 adımdır. Batı tarafı yüksek kayalar üzerindeyken doğu tarafı ise 2.000 parçalık gemi alabilen limanla bitişiktir. Buradaki evler yamaç olduğu için birbirlerinin üzerine yapılmış gibi görünmekte ve doğuya bakmaktadırlar. Kalenin kuzeyinde bir hendek bulunurken, diğer taraflar kırmızı renkli kayalardan oluşan bir dağın üstündedir⁹².

Toplamda beş kapıya sahip olan bu kalenin her kapısı ikişer kat demirden yapılmıştır. İç kalenin altındaki kapı olan Eğri Kapı, ondan 700 adım aşağıda bulunan Eskipazar Kapısı ve bu kapıdan 400 adım içerde olan İskele Kapısı kuzeye bakmaktadır. Yine kuzeye ama mezarlığa bakan kapı Meyyit kapısı, kible tarafına bakan kapı da Uğrun Kapı'dır⁹³.

Evliya Çelebi'ye göre iki tane iç kaleye sahip olan Alanya Kalesi'nin büyük iç kalesi en tepede, dört köşe bir Yecüc Seddi'dir. Çevresi 600 adım olan bu kalenin biri kuzeye, biri de güneye bakan iki kalesi vardır. Fakat bu kapılar hem küçüktürler hem de on veya on beş adımlık taş merdivenlerle çıkılmaktadır. Bu nedenle bu iç kaleye at, katır veya başka hayvanlar giremez⁹⁴.

Tamamen yeşillik bir düzlükten oluşan kalede, 360 somaki sütun üzerine yapılmış altı adet sarnıç vardır. Bu sarnıçların hepsi ikişer aylık su tutabildiği için tam bir yıl boyunca susuz kalınabilir. Zaten tüm yağmur suları bu sarnıçlarda toplandıktan sonra, Temmuz ayında buz kadar soğuk olan sularını ahali içip, susuzluklarını gidermektedirler⁹⁵. Evliya Çelebi'nin Sarnıç Kalesi olarak adlandırdığı bu iç kaleye, iskeleden ancak bir saatte çıkılabilmekte ve buradan Kıbrıs görülebilmektedir⁹⁶.

Evliya Çelebi'nin ölçümüne göre, Sarnıç Kalesi'nden kuzeye doğru 600 adım inildiğinde diğer iç kaleye ulaşılmaktadır. Bu iç kale, orta hisarın kuzeyindeki köşede dört köşe, iki kat duvarlı bir kaledir. Sadece kible tarafından biraz hendeği vardır. Zira diğer taraflar Gayya Kuyusu gibi kayaların üstündedir. Batıya bakan kapısı iki kat demirden yapılmıştır. Bu da oldukça yüksek ve sağlam bir kaledir. İçinde dört tane su sarnıcı vardır. Bu iki iç kalenin biri orta hisarın kuzeyine, diğeri de güneyine yapılmıştır⁹⁷.

Orta hisardan aşağı doğru, büyük hisara, ancak doğuya bakan ve üç kat ağaçtan olan kapılardan geçilerek inilmektedir. Bu kapılar arasında olan kale duvarlarının her biri fil cüssesi kadar vardır ki gören burayı devlerin yaptığını sanır⁹⁸.

Kalenin limanı ise doğal değil yapay bir limandır. Doğu tarafında bulunan bu büyük liman lo-

⁹⁰ Kahraman 2011, 322-323.

⁹¹ Kahraman 2011, 320.

⁹² Kahraman 2011, 320-321.

⁹³ Kahraman 2011, 321.

⁹⁴ Kahraman 2011, 321.

⁹⁵ Kahraman 2011, 321.

⁹⁶ Kahraman 2011, 321.

⁹⁷ Kahraman 2011, 321-322.

⁹⁸ Kahraman 2011, 322.

doştan, keşişlemeden ve batı rüzgârlarından etkilenmeyen ve geniş, iyi yataklı bir limandır⁹⁹.

Aşağı kalenin deniz kıyısında limana bakan bir kule vardır. Evliya Çelebi'nin Kız Kulesi olarak andığı bu kule sekiz köşe ve sekiz kat, görmeye değer bir kuledir. Bundaki sağlamlık, güzel sanatlar, çeşit çeşit mazgallar, girihgirih köşebentler, baş aşağı bacaklar, sekizgen kuçeler başka bir kulede veya kalede yoktur. Sultan I. Alaeddin'in yapısı olan bu kule, 2.000 adam alabilecek, büyük bir mendirrektir. Bütün taşları parlak ve cilalı beyaz mermerden olan kulenin en tepesi ve bütün pencereleri servi gibi çam ağacı tahtalarıyla örtülüdür¹⁰⁰.

1221-1226 arasında I. Alaeddin Keykubat'ın emriye yapılan ve Evliya Çelebi'nin Kız Kulesi olarak isimlendirdiği kulenin yapıcısı -Sinop Kalesi'ni de inşa eden- Halepli usta Ebu Ali Reha el-Kettani'dir. Tarihi boyunca askeri amaçlı olarak kullanılan kulenin yapılma amacı limanı ve tersaneyi deniz tarafından gelebilecek tehlikelere karşı korumaktır. Belirli bir yükseklikten sonra artık taş bloklar daha yukarı kaldırılamadığı için üst kısımlar pişmiş, kırmızı tuğladan yapılmış ve bundan dolayı kule, Kızıl Kule adıyla anılmıştır. Binanın duvarlarında eski dönemden kalma antik, mermer bloklar bulunmaktadır. 12.5 m. genişliğinde bulunan sekiz duvarla sekizgen bir Őekil alan beş katlı kule 33 m. yüksekliğinde, 29 m. çapındadır. 85 basamaklı, yüksek aralıklı taş merdivenlerle ulaşılan tepeden içeri giren güneş, zemin kata kadar içeriyi aydınlatır. Ortasında bir sarnıca sahip olan Kule'nin pencerelerinin bazıları muharebe esnasında ok atmak veya yağ dökmek amacıyla mazgal deliklerine sahiptir. 1950'lerde onarılan Kule 1979'da ziyarete açılmış, ilk katı Etnoğrafya Müzesi haline getirilmiřtir¹⁰¹.

Kalenin doğu tarafında, eskiden kadırgaların yapıldığı beş göz tersane limanı vardır¹⁰². I. Alaeddin Keykubat kulenin tamamlanmasından iki yıl sonra 1228'de tersanenin yapımını başlatmıştır. Tersanenin kuzeydeki giriş kapısının üstünde Selçuklu sülüsüyle yazılı bir kitabe, bunu hemen sağında tersanenin askerlerinin kalacağı kısım, solunda yani deniz tarafında ise bir mescid bulunmaktadır. Tersanenin kuzeye bakan giriş kapısı üzerinde, yine Selçuklu sülüsüyle yazılmış bir kitabe, kitabenin hemen sağında tersaneyi bekleyen askerlerin kalacağı bölüm, solunda deniz tarafında ise bir mescit mevcuttur. 56 m. uzunluğunda, 44 m. derinliğinde, 5 gözden oluşan bir yapıdır. Bu bölmeler içerden birbirine bağlıdır. şu anda içerisi Denizcilik Müzesi'nin bir parçası olarak ziyarete açıktır. Çekti-ri tipi kürekli teknelerin yapılıp onarıldığı bu tersane, Osmanlı döneminde de işlerliğini korumuştur. Tersane'nin hemen yanında, bu yapıyı korumak amacıyla, deniz seviyesinde 10 m. yukarda bir Tophane inşa edilmiştir. Üç katlı ve kesme taştan yapılan yapıda zaman zaman savaş gemileri için toplar da dökülmüştür. Tersane ile Kızıl Kule arasındaki sur yolunun hemen altında kalmış surla deniz arasındaki bölgede, denizden gelen ticari malların alınıp satıldığı bir sürü dükkân kalıntısı bulunmaktadır¹⁰³.

Daha önceleri Korakesion adıyla bilinen Alanya 250 m yüksekliğindeki küçük bir dağın eteğinde kurulmuş, Roma döneminde sahip olduğu önemi korumuş ve korsanlara evsahipliği yapmıştır. Bizans döneminde Kalonoros adını alan yerleşim Kıbrıs Krallığı'nın elindeyken 1221'de I. Alaeddin Keykubat tarafından ele geçirilmiş ve bu fatihin adına nisbetle adı Alaiye yapılmıştır. Fethini müteakip geliştirilen Şehir, bölgenin sık kullanılan bir iskelesi haline gelmiş, hatta Selçuklu sultanları kışları

⁹⁹ Kahraman 2011, 323.

¹⁰⁰ Kahraman 2011, 323.

¹⁰¹ Özen 2014, 60.

¹⁰² Kahraman 2011, 323.

¹⁰³ Özen 2014, 62.

burada geçirmeye başlamıştır. Kale 1226'da tamamlanmış olmakla birlikte, surlar, burçlar ve kapılar üstünde I. Alaeddin Keykubat namına kitabeler mevcuttur. 1228'de ise büyük bir tersane yapılmıştır. Karamanoğlu Mecdüddin Mahmud Bey 1293'te burayı elde edince Mısır Sultanı Melik Eşref Selahaddin Halil adına hutbe okutmuştur. Ebu'l-Fida burayı Rum şehirlerinden sayarken, El-Ömeri de Karamanoğulları'na bağlı olduğunu kaydetmiştir. Beylikler Dönemi'nde şehri yöneten Alaiye beyleri ile Kıbrıs arasında çatışmalar yaşansa da, Alanya beceriklice savunulmuştur. Kıbrıs kralı Pierre 1366'da donanmasıyla buraya saldırmış fakat Alaiyelilerin direnmesi ve Karamanoğlu'nun yardıma gelmesiyle bu saldırı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlı fetihleri Anadolu'da hızla yayılırken burası da 1471'de Gedik Ahmed Paşa'nın eliyle Selçuklunun son kalıtlarından olan Kılıçarslan'dan savaş yapılmadan alınmış ve Osmanlı'ya ithal olmuştur¹⁰⁴.

Simon de Saint Quentin Alanya'dan bahsederken ilginç bir ayrıntı vermektedir. Zira Saint Quentin'e göre, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Coterinus adlı ve Selçuklu Devleti'ne karşı düşmanlık besleyen bir Türkmen, bazı emirlerin öğütleriyle sultan olmak istemiştir. Ancak sultanın hazinesinin bulunduğu ünlü kale olan Candelour'a (Alanya) giderken Lambrus (Namrun veya Çamlıyayla) beyinin kurnazlığı sayesinde kardeşiyle birlikte ele geçirilmiş ve asılmıştır¹⁰⁵.

Moğollar, Anadolu Valiliği'ni oluşturmadan önce, naip yaptıkları Selçuklu devlet adamları vasıtasıyla Selçuklu Devleti'ni yönetmişlerdir. Çetin'e göre bu dönemde çocuk sultanlar ve birden fazla taht ortağı ortaya çıkartmanın amacı, hanedanın saygınlığını yok etmeye yönelik bir harekettir. Bununla birlikte yine de bu coğrafyayı o dönemde idare etmek isteyenlerin, hanedan üyelerini bir sembol olarak kullanmaları mecburidir. Çünkü bu şekilde Moğollar tarafından birer kukla haline getirilen hanedan üyeleri, Türklerin, Türkmenlerin ve Müslümanların nazarında hala yüksek bir konumdaydı. Bundan dolayı İçel havalisinde 20.000 kişilik bir güçle tahttaki II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı 1249'da harekete geçen Coterinus, isyanını meşru kılmak için I. Alaeddin Keykubat'ın oğlu olduğunu ilan etmiştir. Aynı şekilde İbn Bibi'nin aktardığı ve uc taraflarında ayaklanıp etrafına Türkmenleri toplayan Ahmed de Sultan Alaeddin'in oğlu olduğunu iddia etmiş olmakla birlikte Coterinus ile Ahmed muhtemelen aynı kişilerdir¹⁰⁶. Türk Ahmed adıyla anılan bu kişinin başlattığı isyan 1249'da zorlukla bastırılabilmiştir¹⁰⁷.

Alanya Yapıları

İbn Battuta'nın belde kadısı Celaleddin Erzincani ile birlikte kaleye çıkıp, burada namaz kılacakları bir kaç yer vardır. Bunların ilki günümüzde Süleymaniye Camisi, Tek Minareli Cami, Alaeddin Camisi veya Kale Camisi olarak adlandırılan camidir. Kalenin zirvesindeki bu cami I. Alaeddin Keykubat tarafından gerçekleştirilen imar sürecinde, 1231'de içkalenin hemen dışında inşa edilmiştir. Sonraki yıllarda yıkılsa da XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından yeniden yaptırılmıştır¹⁰⁸.

Buradaki bir diğer ibadethane Evliya Çelebi'nin Akşebih Mescidi olarak adlandırdığı mescittir¹⁰⁹. Bu mescit, kalenin dâhilinde, Bedesten'in batısında ve Süleymaniye Camisi'nin ilerisindedir. Alaeddin Keykubat'ın buradaki ilk kumandanı Akşebe Sultan tarafından 1230'da inşa ettirilmiştir. Oda-

¹⁰⁴ Bostan 1989, 339-340; İbn Battuta 2004, 444-445.

¹⁰⁵ Saint Quentin 2006, 59-60.

¹⁰⁶ Çetin 2012, 1211.

¹⁰⁷ Sümer 2002b, 355.

¹⁰⁸ Çimen 2010, 140-141.

¹⁰⁹ Kahraman 2011, 322.

larından birisi mescit iken diğeri de Akşebe'nin türbesidir. Üç mezara daha sahip olan türbenin kitabesinde "Tanrı yerin ve göklerin gaiplerini bilir. Allah'ın mescitlerini ancak O'na ve ahiret gününe inananlar imar ederler. 1230 yılında yüce sultan Alaeddin'in günlerinde Tanrı'nın rahmetine muhtaç zayıf kulu Akşebe yaptırdı" yazılıdır. Mescidin biraz uzağında tuğla gövdeli silindirik bir minare vardır. Şerefe kısmında biten minare garip bir durum arz etmektedir¹¹⁰.

Evliya Çelebi aşağı kalede yer alan üstü kireç örtülü ve eski tarz bir cami olan Bedreddin Camisi'nden de bahsetmiştir¹¹¹. Bu cami de günümüzde Andızlı Cami olarak anılmaktadır. Tophane Mahallesi'nde bulunan ve adını yanındaki andız ağacından alan cami 1227'de Emir Bedreddin tarafından inşa ettirilmiştir. Yapıcısına nisbetle Emir Bedreddin Camisi olarak da anılır. O dönemin özgün niteliklerini taşır. Minberi, Selçuklu oyma sanatının en muhteşemlerinden biridir¹¹².

Çelebi buradaki türbelerin adını verirken Akşebih (Akşebe) Sultan'ın türbesine ek olarak, şehrin kuzeyindeki bir tepede medfun olan Sitti Zeyneb Tekkesi'nden bahsedip, iki kargir kubbeli, Bektaşilerden birkaç fukarası olan bir tekke olduğunu söylemekle yetinmiştir¹¹³.

Söz konusu bina, kaleye giden yol üstündeki büyükçe bir kayadadır. Tam dönemi bilinmese de Selçuklu ya da Osmanlıdan kaldığı tahmin edilir. Kara ve kubbeli iki odadan müteşekkil olan bina-daki bu odalardan birinin içinde uzun bir sanduka varken diğeri boştur. Sitti Zeynep hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, Çimen'e göre Kanuni Sultan Süleyman devri vakıf defterlerinde buraya ait vakfın adı *Sitti Zeynep bint Zeynülabidin* şeklinde kaydedilmiştir. Türbedekinin bir eren olduğu düşünülmektedir. Buradaki kayanın içine antik dönemde üç adet lahit oyulmuştur. Bu antik mezarlar bir dönem su deposu görevi görmüştür¹¹⁴.

Sonuç

Antikçağlardan beri önemli liman yerleşimleri olan Antalya ve Alanya, coğrafi konumları nedeniyle daima ticari açıdan büyük bir öneme sahip olmuştur. Anadolu'ya sahip olan her devlet veya imparatorluk ekonomik açıdan büyük bir ivme yakalamak istediğinde, bu bölgeye doğru ilerlemiştir. Büyük İskender'in Makedon Krallığı'nın parçalanmasından yaklaşık bir buçuk asır sonra buraya sahip olan Bergama Krallığı döneminde mali açıdan asıl potansiyeli ortaya çıkan bu saha, daha sonra Roma İmparatorluğu ve Selçuklular döneminde de - büyük oranda Mısır'la - mühim bir ticari kapasiteye sahip olduğu için her zaman ön planda olmuş ve gelişmesini sağlamak amacıyla her türlü imkan sağlanmıştır.

Bünyesinde bulundurduğu bu ekonomik özellikler nedeniyle daima kozmopolit bir yapıya sahip olan Antalya'nın bu nedenle halkı da homojen olmamış, farklı millet ve kültürlerden insanların sorsuz bir şekilde, yerleşik olarak yaşadığı ender şehirlerden biri olmuştur. Zira buraya gelen seyahatler bu duruma, halkın, aralarında duvar olan farklı mahallelere ayrıldığını söyleyerek dikkat çekmişlerdir. Geç Ortaçağ'da Selçukluların elinde olan bu bölge, bundan kısa bir zaman sonra Osmanlıların hâkimiyetine geçecek ve bundan sonra da geleceğin Osmanlı İmparatorluğu için, daha önceki imparatorluklarda yerine getirdiği vazifeyi ifa etmeye devam edecektir.

¹¹⁰ Çimen 2010, 141-142.

¹¹¹ Kahraman 2011, 322.

¹¹² Çimen 2010, 142.

¹¹³ Kahraman 2011, 324.

¹¹⁴ Çimen 2010, 142.

BİBLİYOGRAFYA

- Anonym. 1963 Anonymus, "İç Turizm: Antalya". *Mimarlık* 3 (1963) 20-21.
- Armağan 2002 A. L. Armağan, "Tarihsel Süreç İçinde Teke Yöresi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* XX/32 (2002) 1-19.
- Armağan 2004 A. L. Armağan, "XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini – Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* XX/36 (2004) 7-34.
- Armağan 2005 A. L. Armağan, "XVI. Yüzyılda Antalya". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* XXIV/38 (2005) 93-111.
- Baykara 2010 T. Baykara, "Türkiye Selçukluları Devrinde Antalya". *Dünden Bugüne Antalya* I. Haz. A. K. Atılgan. Antalya (2010) 105-112.
- Bostan 1989 İ. Bostan, "Alanya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 2 (1989) 339-341.
- Çavuşdere 2009 S. Çavuşdere "Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13 - 14. Yüzyıllar)". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* XXVIII/46 (2009) 275-303.
- Çetin 2012 H. Çetin, "İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu'da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic* 7/4 (2012) 1203-1216.
- Çimen 2010 H. Çimen, *İkinci Konut Satın Almada Destinasyon Kalitesinin Etkisi: Alanya Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara 2010.
- Emecen 1991 F. Emecen, "Antalya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 3 (1991) 232-236.
- Engelmann – Knibbe 1989 H. Engelmann – D. Knibbe, "Das Zollgesetz der Provinz Asia: Eine neue Inschrift aus Ephesos". *Epigraphica Anatolica* XIV (1989) 1-222.
- Evliya Çelebi *Sey.* (= Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 9/1. Haz. S. A. Kahraman. İstanbul 2011.
- Eyice 2002 S. Eyice, "Korkut Camii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 26 (2002) 207-208.
- Hellenkemper – Hild 2004 H. Hellenkemper – F. Hild, *Tabula Imperi Byzantini VIII/1: Lykien und Pamphylien*. Wien 2004.
- İbn Battuta *Tuhfe* Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Emsar ve Acaibi'l-Esfar* I. Çev. A. S. Aykut. İstanbul 2004.
- Kalafat 2003 Y. Kalafat, "Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)". *TÜBAR* XIV (2003) 177-186.
- Kara 1989 M. Kara, "Ahmed el-Bedevi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 2

- (1989) 47-48.
- Kemaloğlu 2013 M. Kemaloğlu, "XI. -XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Dini Eserlerinden Kümbet-Türbe-Ziyaretgâh-Namazgâh ve Camiler". *Akademik Bakış Dergisi* 39 (2013) 1-18.
- Martini 1997 W. Martini, "Attaleia". *Der Neue Pauly* II (1997) 226.
- Moğol 2010 H. Moğol, "Tekeoğulları Beyliği". *Dünden Bugüne Antalya* I. Haz. A. K. Atılgan. Antalya (2010) 113-116.
- Özcan 2006 K. Özcan, "Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model(ler)i". *Bilig* 38 (2006) 161- 184.
- Özen 2014 K. Özen, "Akdeniz'in İncisi Alanya". *Antalya Rehberler Odası Dergisi* IV/14 (2014) 36-72
- Saint Quentin 2006 S. de Saint Quentin, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)*. Çev. E. Özbayoğlu. Antalya 2006.
- Schiltberger 1995 J. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*. Çev. T. Akpınar. İstanbul 1995.
- Sevim 2002 A. Sevim, "Keyhusrev II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25 (2002) 349-350.
- Sümer 2002a F. Sümer, "Keykavus II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25 (2002) 355-357.
- Sümer 2002b F. Sümer, "Kılıcarşlan IV". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25 (2002) 404-405.
- Şahin 2007 İ. Şahin, "Ahmed-i Bedevi". *Somuncu Baba* 13/75 (2007) 76-77.
- Tanrıkorur 2004 Ş. B. Tanrıkorur, "Mevleviyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 29 (2004) 468-475.
- Tiryaki 2013 Y. Tiryaki, "Yivli Minare Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 43 (2013) 552-554.
- Uzunçarşılı 1995 İ. H. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* I. Ankara 1995.
- Uzunçarşılıoğlu 1933 İ. H. Uzunçarşılıoğlu, "Teke Oğulları". *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Türk Arkeoloji Dergisi* 1 (1933) 95-98.
- Üçok 1955 B. Üçok, "Hamitoğulları Beyliği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (1955) 73-80.
- Yakupoğlu 2009 C. Yakupoğlu, "Germiyanogulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/3 (2009) 2264-2285.
- Yılmaz 1997 L. Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kenti'nin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Survey'i)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara 1997.
- Yücel 1991 Y. Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar* I. Ankara 1991.